

Cipela

Na Jelenu pomislim kad je dan. Ona se ne šunja uz san, ne pokazuje se na ivici dana, već se pojavljuje na otvorenim vratima i ispevava jedno *oooooooooooo!* dok se pozdravljamo.

Ona dolazi tokom dana, na jedinstven način - realno, stvarno, upijena u svetlost, nerazdvojna od Zorine ulice, od Bulevara revolucije (ili Aleksandrove), i naravno, Francuske.

Tu je ponekad tražim i nalazim i danas, a možda i ona traži mene. Imam želju da razgovaramo, a u to što bi trebalo reći ne spadaju samo teme koje su došle posle marta 2000-te, već i mnoge od pre, neispričane, nezavršene.

Mada bi njeno mesto sada moralo biti negde na beskrajnim poljima asfodela, mentalni susret s Jelenom donosi neku vrstu čudne radosti. Ovo nije mistifikacija niti pokušaj pisanja poezije. Hoću da kažem da se iz pomisli na Jelenu i danas oslobađa kipeća enegrija, uzklobučana strast i uverenost da je glasna pobuna protiv ljudskog zla jedina pravedna i smisljena. Baš kao i pobuna protiv prazne i lažne umetnosti.

Možda je zato Jelena tako mnogo sa nama, ovde i sada, jer je odbila da pristane na tihu lepotu večnosti. Ili, drugačije: to smo ustvari mi koji ne pristajemo na tu promenjenu situaciju, mi se opiremo, mi čuvamo otisak koji je Jelena ostavila u nama i ne pristajemo na njen odlazak.

Zbog tako jakog, neizbrisivog otiska, smatram Jelenu živom. Ovo je nešto što bi i nauka mogla dokazati. Toliko je energije, toliko životnog soka ostalo nepotrošeno iza nje, da ga i danas trošimo.

Kad mislim na Jelenu pitam se ono što se pita i Margaret Atvud u svojoj knjizi Penelopijada: "koliko traje dan kada je čovek mrtav ...?" Za sada, taj dan je svetao, ne pada ni sumrak, ne stiže noć.

...

Sada, kada je već prošlo deset godina od kako Jelena umrla, (neću se služiti zamenama, eufemizmima da bih nam svima olakšala situaciju i smanjila osećanje praznine), primećujem da se ponešto na slikama vezanim za nju ipak menja, da se neki delovi sećanja gube. Kao fotografija koja nije na vreme skenirana, na njoj blede delovi, naročito oni ivični, menjaju se boje a elementi sa spoljne strane slike se krzaju. Mada mi taj uvid najčešće izaziva bol a nekad bes, tu ne možemo ništa. To je prosto proces. Memorija je više od fotografije podložna krzanju.

A ovo što sada radim je skeniranje fotografija. Čuvanje Jelene u nama. Proces grejanja sećanja.

....

Ja kod sebe imam samo jednu fotografiju sa Jelenom. Dve glave jedna do druge, jedna kovrdžava (moja) druga sa zategnutom kosom (njena). Dve glave gledaju u objektiv direktno, obe nasmejane. Fotografija je snimljena 1992. u Klubu Ateljea 212., posle premijere « Isidore Dankan » na dvadesetšestom Bitefu, i koji dan kasnije je objavljena u Politici. Rad na predstavi nas je držao ujedinjene i napeto povezane tokom dužeg perioda. Na fotografiji smo opuštene i pomalo razbarušene - opuštanje posle velikog napora i brige oko rezultata. Osim ove, ostale su mi još mnoge Jelenine fotografije, ali one se ne mogu uzeti u ruku ni pregledati, one predstavljaju moj lični, mentalni album s kojim živim, koji čuvam, grejem, povremeno otvaram i prelistavam. Te su fotografije deo ličnog, i samo ličnog paketa sećanja.

Mada album-uspomene na Jelenu nemam samo ja, imam potrebu da opišem ponašanje mog albuma. Proces očuvanja ovih unutrašnjih fotografija ima neku svoj posebnu, karakterističnu dinamiku aktivnosti koju nije uvek jednostavno pratiti još manje kontrolisati. Fotografije/scene/slike u tom albumu se razlistavaju, padaju jedna preko druge, kombinuju, kreću nekim mentalno diktiranim sledom, menjaju mesta, preskaču iz jedne godine u drugu, iz jedne situacije u drugu. Više nema hronologije, ona ostaje za istoričare i monografije, u ličnom mentalno albumu slike su podložne nekoj drugoj vrsti postupka.

Tako osmeh s jedne slike preklapa se s osmehom s druge, jedan pokret glave na dugačkom labuđem vratu se ponavlja - s jedne strane na drugu, pa opet s jedne strane na drugu – iznenadni zum na ruku, na šaku, na baletski podignutu ruku, ili na ruku obgrljenu oko ramena prijatelja. S jedne fotografije na drugu, Jelenina kosa se skuplja ili raspušta po ramenima, skuplja i steže u malu baletsku punđu, ponovo raspliće i ponovo skuplja, uvek crvena. Jelenin hod i ritam koraka su kao metronom, nekad brži nekad sporiji. Hod je lak i odlučan, energičan i ljubak. Vidim je na prstima, u širokom baletskom skoku, u patikama i pačkama, vidim je u stanu u ravnim cipelama, s podvrnutim nogama na trosedu, vidim i njeno lice koje se smeje, veliki smeh, mali osmeh, opet veliki smeh...

I dok se neke među ovim slikama zatamnjuju, prevlače sivom, sivo-braon ili modrikastom bojom, senkom od magle ili dima, dotle se neke druge slike ili delovi slika pojačavaju, intenziviraju, boja im je sve jača, oblik sve oštriji, detalj sve jasniji. Odvaja se ono što je važno, što je od najčvršćeg materijala, što će da ostane. Tako je Jelenina kosa sve crvenija, ona više nije znak njene ženske lepote, ona je samo čisto značenje, novo simbolično ali jasno novo agregatno stanje duha - kosa kao sinonim za hlabrost. U tom novom razmeštaju slika, činjenica Jelenine ljudske hlabrosti, zadivljujuće, lude hlabrosti male žene, isplivava na samu površinu, izlazi na prvo mesto i sprema se da traje.

.....

Kada kažem balerina, solista, umetnica igre, kad kažem Narodno pozorište, kada kažem Mirta i Odilia, kada kažem « Nastasja Filipovna », “Orestija”, kad kažem antiratna kampanja, Pakrac, zaštita, ohrabrivanje i pomoć izbeglicama, kad kažem šamar, ili grupa 484, Park prijateljstva, kad kažem nagrada “Jelena Šantić”... – svi znamo o čemu govorim. Znam sigurno da će drugi prijatelji napisati svoja sećanja na njenu Mirtu, Nastasju i njene alge koje su joj se našle u njenoj poslednjoj borbi. Važno je da svaki od ovih simboličnih znakova ostane objašnjen za one koji nemaju svoja lična sećanja na Jelenu ili kojima nismo uspeli sve da ispričamo kako je to s njom i njenom hrabrošću bilo. Ja ću još samo o jednom simbolu.

.....

Jedna fotografija prikazuje Jelenu u parku ispred Savezne skupštine u Beogradu u sred najgorih, beznadežnih devedesetih. U pozadini su ljudi koji protestvuju, tu su i dva, tri policajca, specijalca, ali ona je izdvojena. Na praznom trotoaru oko nje su stare cipele, ona je obučena u «old style» haljinu, tašna joj je prebačena ukoso preko ramena kako bi ruke mogle biti slobodne za ma koju potrebu i akciju. Položaj Jeleninog tela je kombinacija neopisive ljupkosti i ženstvenosti, zabeležena je u mekom i skladnom polukoraku. Idući na više, telo je blago nagnuto, jedna slobodna ruka drži pištaljku, čvrsto, obrazi su joj kao dva balona, toliko naduvana da je skoro moguće čuti pisak iz te njene pištaljke, ne vidi se da i neko drugi duva u pištaljku (ali se samo ne vidi). Jelenina druga ruka je visoko podignuta, sasvim ne baletski, u ruci joj je velika muška cipela s gumenim đonom.

Fotografija nije iz moje mentalne kolekcije. Ona je stvarna i amblematična. Možda je nije trebalo ni opisivati, jer je svi znaju, ali ovaj opis je bio potreban meni, pred skok u priznanje da je Jelenina strast i snaga daleko prekoračila ivicu njenog sopstvenog života, uveliko postala deo našeg života, i života onih koji dolaze posle nas.

Iako nije dočekala da vidi ni oktobar 2000 godine, Jelena ga je pripremila više od mnogih drugih. Videla sam na nekom sajtu da je neko, pomalo patetično, napisao «ovako i sada igra na nebu».

Ne, ne mislim da igra. Pre bih rekla da ona i danas zviždi u onu istu pištaljku.